

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET U ZAGREBU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD
NEKI SOCIOLOŠKI ASPEKTI RODITELJSTVA U
SUVREMENOM DRUŠTVU

Studentica: Mateja Lektorić

Mentorica: dr.sc. Branka Galić

Zagreb, studeni 2015.

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Ciljevi i svrha rada	3
3. Obitelj u sferi društvenih promjena.....	4
3.1. Transformacije tradicionalne obitelji.....	4
3.2. Pluralizacija obiteljske strukture kao obilježje suvremenog društva.....	6
3.2.1. Obiteljska struktura u Hrvatskoj	8
3.3. Individualizacija – značajan društveni proces	9
4. Odrednice roditeljstva u suvremenom društvu.....	11
4.1. Pogled na roditeljstvo sa socio-kulturnog i psihološkog aspekta	11
4.2. Nova paradigma djetinjstva i pozicija djeteta u društvu.....	14
4.3. Proturječnosti suvremenog roditeljstva	16
4.4. Usklađivanje vanjskog rada i roditeljske uloge	17
4.5. Utjecaj ekonomskog pritiska na roditeljstvo	20
5. Suvremene roditeljske uloge i rodna podjela rada u obitelji	22
5.1. Novi trendovi u majčinstvu i očinstvu.....	22
5.2. Roditeljstvo kao ravnopravno partnerstvo?	24
6. Zaključak	27
Literatura	28
Sažetak	31

1. Uvod

Roditeljstvo i obitelj kamen su temeljac društva. Brojne društvene, ekonomske i demografske promjene u svijetu uvjetuju promjene u cjelokupnoj organizaciji obiteljskog života, pa i vrednotama. Pitanja vezana uz obitelj, njenu strukturu, odnose unutar obitelji i uloge koje pojedinci zauzimaju su ključna pitanja razumijevanja društva (Nikodem, Aračić, 2005), što upućuje i na njihovu sociološku relevantnost. Na razvoj zapadnih društava utjecali su procesi industrijalizacije, individualizacije, a prevladavajuće ideologije liberalizma i neoliberalizma, koje vode do demokratizacije odnosa, oblikuju suvremeno društvo. S obzirom na opširnost teme i područja roditeljstva, ovaj diplomski rad predstavlja teorijsku analizu nekih od socioloških aspekata roditeljstva karakterističnih za suvremeno društvo, odnosno, odrednica koje trenutno utječu na roditeljstvo i oblikuju ga.

U prvom dijelu diplomskog rada osvrnut ćemo se na transformacije društva koje su dovele do transformacije obitelji. Tradicionalno-patrijarhalna obitelj je model koji je trajao do polovice prošloga stoljeća, obilježio je roditeljske uloge, a procesima modernizacije, koji uključuju sveprisutan proces individualizacije, dolazi do novih oblika obiteljskih struktura i shvaćanja roditeljstva.

Drugi dio ovoga rada obuhvaća definiranje osnovnih odrednica roditeljstva u vidu novonastalih promjena, pogled na novu poziciju djeteta u društvu i djetinjstvo te proturječnosti i izazove koje donosi moderno društvo. Navedene odrednice definiraju položaj i uloge roditelja.

U posljednjem dijelu rada povući ćemo paralelu između roditeljskih uloga i podjele rada, odnosno spolno/rodne ravnopravnosti roditeljskih uloga u suvremenom društvu.

Roditeljstvo, kao univerzalna društvena uloga, aktivno je uključeno u život šire zajednice – ovisno je o promjenama, ali i utječe na društvene procese. Teorijska analiza roditeljstva prvenstveno se odnosi na utjecaj globalizacije i zapadnjački pogled na svijet u modernim/postmodernim društvima. Obitelj i roditeljstvo su mjesto sukoba tradicije i moderniteta te srž i korijen ostalih društvenih promjena koje će biti istaknute u ovom diplomskom radu.

2. Ciljevi i svrha rada

Cilj ovog diplomskog rada je teorijska analiza nekih od socioloških aspekata koji karakteriziraju roditeljstvo u suvremenom društvu. Činjenica je da je razvojem društva došlo do značajnih promjena u funkcijama obitelji, međusobnim odnosima i vrijednosnim pogledima pojedinaca. S obzirom na to da se roditeljstvo može promatrati iz različitih aspekata, najprikladnija je teorijska analiza kojom se može obraditi najšire područje. U svrhu teorijske analize roditeljstva, možemo uočiti nekoliko ciljeva ovog diplomskog rada.

Kao prvi cilj nameće se definiranje i osvrt na društvene procese i promjene koje dovode do transformacije obiteljskih sastavnica. Transformacija obitelji izravno utječe na roditeljstvo, a dovodi do značajnog obilježja suvremene obitelji i roditeljstva – pluralizacije obiteljskih struktura. Procesi modernizacije i pluralizacija stvaraju različite tipove roditeljstva, utječu na stavove o roditeljstvu, mijenjaju roditeljske uloge te utječu na društvo u cjelini.

Nadalje, odrednice suvremenog roditeljstva povezuju sociološke i psihološke poglede jer se odnose na konkretno djelovanje pojedinaca unutar društvenog razvoja. Kao drugi cilj rada, odrednice roditeljstva u suvremenom društvu obuhvaćaju i novu paradigmu djetinjstva i poziciju djeteta u društvu te proturječnosti i socijalne rizike koje užurbano i potrošačko društvo nameće roditeljima. To se odnosi na usklađivanje vanjskog rada i roditeljskih uloga, kao posljedica zaposlenosti oba roditelja te na prisutnost globalnog društvenog problema – ekonomske krize (pritiska), koji utječe na doživljaj i kvalitetu roditeljstva.

Kao treći cilj ovog rada, definiramo suvremene promjene u roditeljskim ulogama – majčinstvu i očinstvu. Nakon modela tradicionalno-patrijarhalnog roditeljstva koji uvjetuje neegalitaran položaj oca i majke, važno je sagledati roditeljstvo u kontekstu rodne ravnopravnosti i podjele rada. Suvremeni trendovi majčinstva i očinstva neminovno dobivaju nove dimenzije, koje se u definiranju suvremenog roditeljstva kreću prema ravnopravnosti tih uloga. No, u ovom se poglavlju i dalje uočava problem rodne neravnopravnosti unutar roditeljstva.

3. Obitelj u sferi društvenih promjena

3.1. Transformacije tradicionalne obitelji

Razvoj i transformacija društva utječe na sve strukture društva. Obitelj, kao ključna institucija društva, prilagođava se društvenim zahtjevima i potrebama te se i sama mijenja. Teorijska polazišta, uz povijesna, ali i suvremena istraživanja u sklopu društvenih znanosti, dovode do različitih poimanja i razilaženja u funkcijama obitelji te ona postaje predmetom političkih rasprava. (Haralambos, Holborn, 2002) Unatoč činjenici da se obitelj mijenja (po strukturi, obilježjima, vrijednostima), njezina važnost je neupitna u svim razdobljima razvoja društva. Promjene u obitelji neminovno utječu na značajke roditeljstva, kao jednu od rijetkih osnovnih i univerzalnih uloga i funkcija pojedinaca, stoga je potrebno navesti neke od značajnijih utjecaja i promjena.

Transformacije u obitelji mogu se proučavati kroz sferu društvenih kretanja koja se događaju na globalnom planu. Sve do sredine 20. stoljeća, možemo govoriti o tradicionalnoj obitelji koja je bila dio veće srodničke mreže. U predindustrijskom razdoblju, ta se tradicionalna obitelj tumači kao klasična proširena obitelj temeljena na rodbinskim vezama, patrijarhatu¹ i autoritetu muškog člana obitelji. (Haralambos, Holborn, 2002) Općeprihvaćeni model obitelji obuhvaća muškarca – hranitelja i majku – domaćicu (Nikodem, Aračić, 2005), a ovaj model je posebno promoviran od strane funkcionalista, u okviru najprikladnijih funkcija za sistem podjele rada. Haralambos i Holborn (2002) definiraju četiri glavne transformacije društva koje su započele krajem 18. st. i početkom 19. st., a unijele su promjene u obitelji: industrijalizam, kapitalizam, urbanizacija i liberalna demokracija. Navedenim društvenim procesima proširena obitelj slabi, a tvorničkim sustavom i radom izvan kuće, članovi obitelji napuštaju domove, te funkcije obitelji preuzimaju vanjske institucije. (Ljubetić, 2006) Jedna od najznačajnijih funkcija obitelji postaje potrošačka funkcija, odnosno obitelj kao potrošačka zajednica modernog društva, umjesto ekonomske funkcije tradicionalne obitelji. Izolacijom od šire srodne mreže i proširene obitelji, roditelji i djeca se odvajaju te nastaje oblik obitelji koji je i danas karakterističan za mnoga društva – nukleusna obitelj². (Giddens, 2007) Iako su neki od tradicionalnih obrazaca obitelji i dalje

¹ „Patrijarhat je dominacija muškaraca nad ženama, pojavljuje se u nekoliko potpuno različitih društva“, temelji se na kućanstvu u kojem muškarci dominiraju nad ženama i to ekonomski, seksualno i kulturno. (Riječnik sociologije, 2008, str. 257).

² *Nukleusna obitelj* je obitelj u kojoj dvoje odraslih ljudi živi u kućanstvu zajedno s vlastitom ili posvojenom djecom. (Giddens, 2007, str. 173)

prisutni, započinju promjene u privatnoj sferi obiteljskih odnosa, odnosno privatna, emocionalna sfera (i funkcija) obitelji jača.

Procesi modernizacije društva dovode do ekonomskih i političkih promjena obiteljskog života, a zahvaljujući feminističkim pokretima, otkriva se i mračna strana tradicionalne obitelji. Feministicama se pridružuju marksisti te sve veći broj sociologa promatra tradicionalnu obitelj u negativnom kontekstu. (Gelo, Akrap, Čipin, 2005) Sukladno tome, Milić (2007) ističe kako obitelj nije samo emocionalna zajednica (što je karakteristika postmoderne obitelji), već se odnosi u obitelji temelje na distribuciji moći između članova, a u tradicionalnim patrijarhalnim obiteljima ta moć je oblikovana u smislu autoriteta³ oca obitelji. Feministički teoretičari istaknuli su jedno od važnog obilježja tradicionalne obitelji - specijaliziranu podjelu obiteljskih uloga koja utvrđuje nejednakost između muškaraca i žena. Dakle, sve do sredine 20. stoljeća prevladavala je ideja prema kojoj su se „rodne uloge muškaraca organizirale oko statusa radnika i hranitelja, dok se rodna uloga žene u pravilu usmjerila prema majčinstvu i kućanstvu.“ (Galić, 2011, str. 34) Također, brak je bio prirodno stanje i razlog ulaska u brak bila je reprodukcija, ali i vlasništvo muža nad ženom. (Giddens, 1999) Možemo zaključiti da je uz reproduksijsku funkciju, osnovna funkcija tradicionalne obitelji bila i ekonomska, prvenstveno u pogledu djeteta koje je predstavljalo ekonomsku prednost. Osim potlačenog položaja žene i djece, postojali su i različiti oblici nasilja koji su bili skriveni unutar četiri zida i tolerirani.

Nadalje, Young i Willmot (1973., prema Haralambos, Holborn, 2002), ističu sociološku studiju provedenu 1970-ih godina, koja upućuje na odvajanje nukleusne obitelji od šire proširene obitelji, koju još nazivaju i *simetričnom obitelji*. Autori tvrde da su u simetričnoj obitelji veze između supružnika sve jače, a njihovi odnosi postaju partnerski. Iako i dalje postoji podjela na rodne uloge i poslove, pojavljuju se odnosi ravnopravnosti. (Haralambos, Holborn, 2002) U pozadini, mijenja se pozicija djeteta i pogled na djetinjstvo što upućuje na promjene odnosa roditelj – dijete. (Giddens, 1999) No, suvremeni sociolozi s radikalnijim pogledima, s obzirom na odnose moći, i dalje promatraju novo građansko društvo kao patrijarhalni društveni poredak, a obitelj kao sredstvo održavanja patrijarhata. (Castells, 2002, prema Galić, 2002)

Društveni razvoj utjecao je na uočavanje odnosa, karakteristika i problema tradicionalne obitelji, a promjene u vrijednostima i shvaćanjima dovode do različitih oblika

³ „U odnosu na pojam moći, autoritet se razlikuje po tome što je priznata moć.“ (Milić, 2007, str. 198)

obitelji i roditeljstva. Nužne promjene koje su se dogodile mogu se vezati uz pozitivne i negativne kontekste, a uzroci, posljedice i odrednice obitelji suvremenog društva bit će istaknute u nastavku ovog diplomskog rada.

3.2. Pluralizacija obiteljske strukture kao obilježje suvremenog društva

Tradicionalno poimanje obitelji kao bračne dijade koju čini majka-biološki otac-dijete nije nužno obilježje obitelji i dobrog roditeljstva. Niz demografskih pokazatelja, proizašlih iz empirijskih istraživanja strukture obitelji zapadnih zemalja (Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003; Akrap, 1999), ukazuje na strukturne promjene suvremene obitelji. Prisutni su novi standardi u obiteljskim oblicima i obilježjima: porast broja razvoda, samohranog roditeljstva (jednoroditeljskih obitelji), kohabitacije i pojava rekonstituiranih⁴ i homoseksualnih obitelji kao alternativnih tipova obitelji. (Giddens, 2007) Nadalje, pluralitet suvremenih obiteljskih oblika obuhvaća: brakove bez djece, kasnije rađanje prvog djeteta, manji broj sklopljenih brakova, manji broj članova kućanstava te porast samačkih kućanstava. (Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003) Također, nove reproduktivne tehnologije uvode novosti u roditeljstvo, dovode do novih obiteljskih odnosa, a posljedica je da „formiranje ili širenje obitelji više nije biološki ograničeno“. (Haralambos, Holborn, 2002, str. 540) Karakteristične su i udomiteljske obitelji, posvojiteljske obitelji i sl.

Prema suvremenim pogledima, dosadašnjim istraživanjima i teoretskim objašnjenjima, teško je izreći univerzalnu definiciju obitelji. „Bilo bi poprilično beskorisno pokušati ponuditi jasnu definiciju koja bi obuhvaćala sve tipove kućanstava i odnosa koje s pravom možemo smatrati obiteljima.“ (Haralambos, Holborn, 2002, str. 507) Definicije obitelji većine sociologa u povijesti označavaju obitelj kao skupinu pojedinaca povezanih brakom, krvnom vezom ili usvajanjem, ali, prema spomenutoj pluralizaciji, ova klasična definicija obitelji dovodi se u pitanje. (Scanzoni, 1995; prema Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003) Uz to, dodaje Giddens (2007), kako ni definicija prema kojoj je obitelj suradnička jedinica utemeljena na zajedničkim interesima i međusobnoj potpori ne zadovoljava kriterije. Naime, feministice ističu neravnopravnosti u obitelji.

Raznolikost u obiteljskoj strukturi temeljna je odrednica suvremene obitelji i roditeljstva, a sociolozi i istraživači obitelji razlikuju brojne društvene i gospodarske čimbenike kao glavne razloge ovih promjena. Nikodem i Aračić (2005) definiraju sljedeće

⁴ Rekonstituirana obitelj: obitelj u kojoj barem jedan od partnera ima djecu iz prethodnog braka. (Giddens, 2007)

društvene čimbenike: promjena društvenih funkcija obitelji, funkcije obitelji zamjenjuju moderne institucije, neobvezni brakovi, zapošljavanje žena na tržištu rada, smanjenje utjecaja moralnih i religijskih sankcija, filozofija sreće, sve permissivniji zakoni o razvodu. (Nikodem, Aračić, 2005, str. 174) Akrap i Čipin (2005) povezuju gubljenje ekonomske funkcije obitelji te činjenicu da djeca u suvremenim društvima postaju financijski teret. Položaj žena – emancipacija i produženo školovanje koje vodi i sve većoj stopi zapošljavanja, kontracepcijska revolucija te opadanje važnosti tradicionalne nukleusne obitelji (Galić, 2011), uz prevladavanje individualizma i hedonizma (Giddens, 2007), uzroci su transformacije obitelji.

Transformacija obitelji i pluralizacija obiteljskih struktura utječe na društvo u cjelini te je vezana uz neke od suvremenih promjena društvenih kretanja obitelji – smanjivanje nataliteta i fertiliteta. U većini modernih zemalja svijeta karakteristična je fertilitetna tranzicija, jer se, kao posljedica promjena u obitelji, roditeljstvu i reproduktivnom ponašanju, broj rođene djece po ženi prepolovio. (David, Russo, 2003; prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006) Kao razlog opadanja fertiliteta razvijene su dvije sociološke teorije u kontekstu socijalne razmjene. Coleman (1990) predlaže teoriju ulaganja i koristi koje će budući roditelji imati od rađanja djece. Smatra da je u obitelji, gubitkom funkcija (proizvodnja hrane, briga za odrasle, školovanje...) koje su preuzele specijalizirane ustanove, korist od djece postala mala, a ulaganja su se povećala. Drugu teoriju, teoriju tokova sredstava, razvio je Caldwell (1982) te tvrdi da je “povećanje vrijednosti djeteta preusmjerilo sredstva od roditelja prema djetetu, dok su u ranijim razdobljima ona bila usmjerena od djeteta prema roditelju“. (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 208) Kao društveni problem, dolazi i do socijalnog steriliteta, tj. nesudjelovanja u reprodukciji stanovništva. (Akrap, Čipin, 2006) U okvir tog pojma svrstavaju se osobe koje nemaju djecu, a izdvojena su tri razloga: dobrovoljno, zbog odgađanja ulaska u brak i odgađanja roditeljstva te zbog nesigurnosti žele li uopće imati djecu. (Akrap, Čipin, 2006, str. 18)

Nadalje, pluralizacija odražava dostignuća suvremenog društva, ali ih ne možemo odvojiti od negativnih konotacija vezanih uz pojedine tipove obitelji. Istaknut ćemo nekoliko primjera. Naime, teško je odrediti posljedice razvoda na djecu, jer ne znamo kakva bi situacija bila da su roditelji ostali u braku. (Giddens, 1999) Kao posljedica većeg broja razvoda, javlja se veći broj jednoroditeljskih obitelji. Danas je karakteristično brisanje negativne stigmatizacije ovakvog tipa obitelji koji se objašnjavao izrazima nepotpuna obitelj ili obitelj samohrane majke. Uz brisanje stigme, sukladno feminističkim nastojanjima, jednoroditeljske

obitelji upućuju na promjene položaja i mogućnosti žena – emancipacija žena, samoudržavanje i svjesno biranje ovakvog načina života. (Milić, 2007) No, možemo govoriti i o negativnim aspektima ove obiteljske strukture. 80-90% jednoroditeljskih obitelji i dalje čine obitelji s majkom, što potkrepljuje nejednakosti u roditeljskim ulogama, umjesto stvaranja partnerskih i ravnopravnih odnosa. (Milić, 2007) Također, jednoroditeljske obitelji se i dalje vežu uz slabiji socioekonomski status, veću mogućnost roditeljskog i ekonomskog stresa, istražuje se psihološka prilagodba djeteta te važnost odgojnog utjecaja oba roditelja. (Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003)

Zbog sve veće raznolikosti obitelji, neobiteljskih oblika, razvoda braka, jednoroditeljskih obitelji i kohabitacije kao odrednica modernog i postmodernog društva, u sociološkoj literaturi dolazi do suprotstavljenih mišljenja. S jedne strane, dio sociologa i ostalih teoretičara raspravlja o raspadu obitelji, eroziji očinstva, i sl., dok druga strana govori o novom osnaživanju i evoluciji međuljudskih odnosa. Giddens (1999), umjesto o krizi ili raspadu obitelji, govori o demokratizaciji obitelji te navodi osnovne odrednice koje bi trebale obilježavati suvremene obitelji: jednakost, uzajamno poštovanje, autonomija, dogovorno donošenje odluka i odsutnost nasilja. U osnovama demokratizacije obitelji, Giddens ističe povezanost s promjenama u javnoj sferi društva: „Obitelj se demokratizira po uzoru na procese javne demokracije, a takva nam demokracija pokazuje kako bi se u obiteljskom životu mogli spojiti individualni izbor i društvena solidarnost.“ (Giddens, 1999, str. 94) Puljiz pak ističe dvije strane obiteljskih odnosa: „S jedne strane, dosta je indikatora labavljenja obiteljskih veza i individualizacije članova, dok s druge strane istraživanja pokazuju da u vrijednosnom i emocionalnom pogledu raste privrženost obitelji kao najvažnijoj socijalnoj grupi.“ (Puljiz, 1994, str. 238) Užurbano i nesigurno društvo, koje je sklono promjenama, zahtijeva prilagođavanje svih njegovih struktura, a obitelj je i dalje zaštićeni oblik zajedničkog življenja ljudi i temeljna struktura društva. Globalizacijom se naglašava individua i stavlja u središte, ali se obitelj pretvara u emocionalno utočište i zaklon. (Puljiz, 1994) To znači da obitelj nije u raspadu ili krizi, obitelj se mijenja sukladno društvenim promjenama i statusima, potrebama i vrijednostima pojedinaca.

3.2.1. Obiteljska struktura u Hrvatskoj

Što se tiče obiteljske i roditeljske strukture u Hrvatskoj, ona se prilično sporo mijenja, u usporedbi s većinom europskih zemalja, stoga još zadržava dosta tradicijskih obilježja. (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003, str. 15) No, zamjećuje se sličan trend transformacija

kao i u ostalim zapadnim zemljama. Činjenica da se u Hrvatskoj u braku rađa preko 90% ukupno rođene djece daje obitelji središnje značenje reproduktivne jedinice (Gelo, Akrap, Čipin, 2005) te potkrepljuje tezu da je obitelj i dalje temeljna zajednica društva. Prema obiteljskoj slici stanovništva, hrvatska demografska kretanja karakteriziraju postupni (ali ne dramatični) procesi: manji je broj sklopljenih brakova, kao i broj rastavljenih brakova te manja sklonost ka rađanju. (Gelo, Akrap, Čipin, 2005) Podaci Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske i provedeni popisi stanovništva od 1971. do posljednjeg popisa stanovništva 2011., bilježe trend promjena: prema popisu stanovništva 1971. broj parova bez djece iznosio je 24,8% od ukupnog broja obitelji, a 2011. se broj parova bez djece povećao na 28,6% ukupnog broja obitelji. Broj parova s djecom prati navedene trendove; 1971. iznosio je 63,8% ukupnog broja obitelji, do 2011. taj broj se smanjio za 9,5%. Zanimljivo je istaknuti kako u slučaju jednoroditeljske obitelji veći broj čine majke s djecom (1971. – 9,3%, a 2011. – 14,4%), dok broj samohranih očeva iznosi nešto manje od 3% ukupnog broja obitelji. Spomenuli smo i trend samačkih kućanstava, tj. neobiteljskih oblika koji su se od popisa stanovništva 1971. povisili za 10,5%. (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm>)

3.3. Individualizacija – značajan društveni proces

U sociološkoj literaturi, ali i drugim društvenim znanostima, veliki se značaj daje jednom od temeljnih procesa modernizacije društva – individualizaciji. Na djelu je globalna revolucija koja utječe na to kako mislimo o sebi i vežemo se s drugima, što ima značajan utjecaj na promjene u osobnom životu, ponajprije u obitelji. (Giddens, 2005) Sukladno tome, smatra se da je proces individualizacije imao velik utjecaj na pitanja o obitelji, braku i roditeljstvu kao obilježjima modernih i postmodernih društava.

„Individualizacija uključuje širenje područja života u kojima se očekuje da pojedinci donose vlastite odluke. (Beck, Beck-Gernsheim, 1995; prema Haralambos, Holborn, 2002) Nikodem i Aračić (2005) ističu kako se proces individualizacije odnosi na veću autonomiju pojedinaca u smislu promjena vrijednosti i normi, uz postupno odvajanje od utjecaja religije i tradicionalnih moralnih normi. Ljudi se promatraju kao slobodni, samostalni pojedinci te se ne promatra tradicionalna važnost obitelji ili srodstva što je bilo karakteristično u tradicionalno-patrijarhalnim obrascima, već *vlastito dobro* pojedinca. (Dencik, 1989) Dakle, procesi globalizacije te prevladavanje ideologije liberalizma/neoliberalizma u posljednjih nekoliko desetljeća, donose promjene u ljudskim životnim vrednotama i jačanje

individualizma u suprotnosti s kolektivismom. Možemo povući paralelu između veće slobode izbora i brojnijih mogućnosti te razvijanja svijesti o tome, sa spomenutim raznolikostima u obiteljskim strukturama. Primjer može biti sama otvorenost prema homoseksualnim obiteljima, i njihova prihvaćenost u suvremenom društvu. „Ljudi imaju puno širi izbor različitih životnih stilova nego u prošlosti, a iskušavanje različitih životnih stilova vjerojatno je dio kreiranja samoidentiteta.“ (Haralambos, Holborn, 2002, str. 579)

U kontekstu ljudskih odnosa i životnih navika, ističe se neočekivana promjena vrijednosnih prioriteta, s ekonomske i fizičke sigurnosti, na sve veći naglasak subjektivne kvalitete života. (Ingelhart, Baker, 2000) Promjenama moralnih vrijednosti u životima pojedinaca, mijenjaju se i vrijednosti u kontekstu roditeljstva. Giddens (2005) ističe da ljudi danas ulaze u brak zbog ljubavi i emocionalne bliskosti, a djeca im predstavljaju *najveće blago* (u prenesenom i doslovnom smislu), psihološku i emocionalnu potrebu. Ona su danas izvor velikih troškova, a ne ekonomske koristi, kao u tradicionalnim obiteljskim strukturama. (Giddens, 2005) No, isti proces dovodi i do kaosa u smislu sukoba individualnih želja i ograničenja te nekih promjena u društvenim kretanjima – želja za postizanjem vlastitih ciljeva sukobljava se s ispunjavanjem ciljeva djeteta, utječe na kasnije rađanje, važnije postaje biranje karijere i vlastitog zadovoljstva nego dobrobit obitelji. Na ovaj problem ćemo se osvrnuti u nastavku rada. Zbog društvene nenaklonosti vrednotama važnim za očuvanje braka, može doći do osobnog ili bračnog stresa koji u konačnici može rezultirati nasiljem u obitelji, razvodom brakova, što naravno ima i utjecaja na odgoj i razvoj djeteta. (Balaban, Črpić, 2005) Ovaj proces dovodi do još jednog važnog obilježja suvremenog roditeljstva – zbližavanja i ujednačavanja roditeljskih uloga. (Milić, 2007) Obitelj, roditeljstvo i brak u našem dobu postaju mjesto dogovaranja, usklađivanja i pregovaranja o svim čimbenicima u ovom ubrzanom svijetu, ne samo o ljubavi i djeci, već o poslu, politici, gospodarstvu, nejednakosti i dr. (Nikodem, Aračić, 2005)

Možemo zaključiti da proces individualizacije utječe na osobne odnose, na razvoj individue, na percepciju bračne zajednice te, roditeljske kompetencije suvremenog društva. S jedne strane, zbog promjena koje donosi individualizacija, suvremeno društvo je na tragu jednakosti muškaraca i žena i ravnopravnosti roditeljskih uloga. No s druge strane, novi načini života nameću nove potrebe koje mogu donositi nesigurnosti i rizik u shvaćanju i doživljaju samog roditeljstva. Što se tiče budućnosti obitelji, autorica Milić tumači kako nova revolucija i promjena u centar stavlja pojedinca te više nije ideja prilagoditi se društvenim promjenama, već je glavna strategija pojedinaca danas „kako promijeniti obitelj da bi ona odgovorila na njihove potrebe i alternativne vrijednosne izbore“. (Milić, 2007, str. 321)

4. Odrednice roditeljstva u suvremenom društvu

4.1. Pogled na roditeljstvo sa socio-kulturnog i psihološkog aspekta

„U suvremenom svijetu koji se odlikuje složenošću, raznolikošću i čestim promjenama, roditeljstvo postaje jedna od najodgovornijih, a vjerojatno i najtežih uloga u obiteljskome životnom ciklusu.“ (Maleš, 1999, str. 107) Roditeljstvo dijeli sudbinu transformacije društva i obitelji, pa su se i u ovom području dogodile značajne promjene. Dvije temeljne promjene, koje imaju direktan utjecaj na roditeljstvo, već su spomenute – raznolikost obiteljskih struktura i individualizacija kao smjer utjecaja na vrednote, a ostale će biti iznesene u nastavku ovog diplomskog rada.

Roditeljstvo i dalje predstavlja jednu od univerzalnih društveno-kulturnih uloga pojedinaca, ali način, sadržaj i vrijednosti ove uloge su se razvojem društva mijenjali. (Milić, 2007) Sa socio-kulturnog aspekta, roditeljstvo možemo definirati kao „složen skup socijalnih stavova (očekivanja i ciljeva) i različitih praksi u kojima dolazi do spoja bio-socijalnog aspekta ljudske prokreacije sa socijalno-kulturnim aspektima brige, skrbi i odgoja novih generacija“. (Milić, 2007, str. 175) Sa psihološkog aspekta, autori Čudina-Obradović i Obradović (2006), roditeljstvo definiraju kao širok pojam koji obuhvaća nekoliko dimenzija:

1) doživljaj roditeljstva – odluka, preuzimanje i prihvaćanje roditeljske uloge uz redefiniranje vlastitih ciljeva i doživljaja te promjena vlastite vrijednosti u korist emocionalnog zadovoljstva zbog djetetova uspjeha i razvoja;

2) roditeljska briga ili skrb – rađanje djece, njihovo zaštićivanje i briga te vođenje i pomoć u njihovu životu i razvoju;

3) roditeljski postupci i ponašanje – postupci koje roditelj provodi kako bi se ostvarili ciljevi djetetova uspjeha i razvoja;

4) roditeljski odgojni stil - emocionalne prilike roditeljstva unutar kojih se ostvaruju odnosi između djeteta i roditelja. (Čudina-Obradović i Obradović, 2006, str. 243)

Suvremena društvena istraživanja i teoretski okviri u sferi roditeljstva, upućuju na moderne pristupe koji roditeljstvo stavljaju na vrh piramide ljudskih potreba, čime se ističe centralna uloga ove društvene uloge u životima pojedinaca. (Kenrick, Grickeviciu, Neuberg i Schaller, 2010; prema Penezić, Lacković-Grgić, 2014). Neke od najznačajnijih promjena u roditeljstvu su uočene u sklopu promjena u obiteljskoj strukturi: raste broj izvanbračne djece,

kasnije rađanje prvog djeteta (prema statističkim podacima, u svijetu je prosječna dob žene koja rađa prvo dijete 29, dok je u Hrvatskoj to 27 godina, Lacković-Grgin, 2011) te veći broj jednoroditeljskih obitelji. (Penezić, Lacković-Grgić, 2014)

Važno je istaknuti da su odrednice suvremenog roditeljstva neraskidivo povezane s vanjskim utjecajima. Uz individualne značajke roditelja i djeteta te njihove životne uvjete, neizostavni su utjecaji šire okoline koja uključuje kontekst društva i kulture. (Daly, 2008) „Varijacije u načinu na koji roditelji provode svoje roditeljske odgovornosti odražavaju ono što im je na raspolaganju u smislu resursa i potpore, kao i njihovih vještina i značajki.“ (Daly, 2008, str. 19) Na roditeljstvo utječu ekonomski čimbenici i vanjski rad, odnosno rutina radnog dana roditelja. (Dencik, 1989) Stoga, suvremeno roditeljstvo treba proučavati kao holistički koncept, što potvrđuje opće poznata ekološka teorija Uriea Bronfenbrennera. Prema navedenoj teoriji, obitelj se promatra kao mikrosustav unutar ostalih sustava koji uključuje rođake, prijatelje, susjede, ali i šire socijalne jedinice (škola, radno mjesto, lokalna zajednica i šire društvo). (Wagner Jakab, 2008, str. 120) U suvremenom društvu veliki značaj ima uspostavljanje obiteljske politike kao dijela socijalne politike, zakonske regulative i zaštite roditelja i djece. Obiteljskom politikom djeluje se na resurse radi poboljšanja položaja članova obitelji, a ona sadrži mjere koje se provode u korist roditelja i djece. (Puljiz, Bouillet, 2003)

Suvremena razmišljanja dovela su do međunarodnih zakonodavnih strategija u odlučivanju o pravima roditelja i djeteta, pa tako UN-ova konvencija o pravima djeteta (prihvaćena 1989. god) označava suvremene reforme obiteljske politike. Po pitanju roditeljstva, konvencija premješta naglasak s roditeljskog autoriteta na roditeljsku odgovornost te „predviđa da obitelji pruže osnovno demokratsko iskustvo za svakog pojedinog člana, uključujući i djecu“. (Daly, 2008, str. 21) Također, države trebaju promicati prava djeteta u obitelji, poduzeti pozitivne mjere kojima podržavaju i potiču roditelje u ispunjavanju roditeljske funkcije. (Daly, 2008)

Nadalje, možemo istaknuti kako se u roditeljstvu isprepliću dva odnosa: intergeneracijski i intrageneracijski. (Milić, 2007) U tradicionalnoj obitelji, intergeneracijski, tj. odnos roditelja i djece, dominirao je nad intrageneracijskim (supružničkim) odnosom. Danas se ti odnosi mijenjaju, a veza između para postaje jezgra obitelji. (Giddens, 2005) Također, zbog navedenih društvenih promjena, u vidu veće mogućnosti izbora i procesa individualizacije suvremenog društva, pojedinci kroz raščlanjivanje svojih roditeljskih i obiteljskih uloga nastoje ostvariti vlastite ciljeve i želje. Rezultat toga je raznolikost

suvremene obitelji – neki ostvaruju zadovoljstvo u braku bez djece, neki s djecom, ali bez braka, dok treći odustaju i od braka i od djece. (Milić, 2007) Sukladno tome, autorica Milić razlikuje tri tipa roditeljstva u današnjem dobu:

- 1) odbacivanje roditeljstva;
- 2) simetrični model roditeljstva koji odražava partnerstvo roditelja;
- 3) tradicionalni model roditeljstva koji je naslijedio patrijarhalni obrazac te je još uvijek najrasprostranjeniji. (Milić, 2007, str. 185)

Odbacivanje roditeljstva vodi ka sve većoj pojavi samačkog života, kohabitacije ili bračnog života bez djece. U suprotnosti s nekadašnjim shvaćanjem važnosti djeteta kao socijalne i ekonomske vrijednosti obitelji, ta se važnost smanjuje i parovi se odlučuju ne imati djecu radi vlastite akomodacije, materijalnog stanja, karijere i sl. (Uzelac, 2009) Simetrični model je nastao kao odgovor na rodne neravnopravnosti muškaraca i žena, stoga on teži partnerskim odnosima i roditeljstvu koje donosi zadovoljstvo. No, kao što je istaknuto, patrijarhalni i tradicionalni obrazac obitelji nije u potpunosti nestao, štoviše, sociolozi smatraju da su njegove inačice i dalje dominantne.

Odrednica roditeljstva u suvremenom društvu jest i definiranje dviju roditeljskih uloga koje su jednako važne. Tradicionalno roditeljstvo poistovjećivalo se s majčinstvom zbog bioloških predispozicija i time održavalo patrijarhalnost i rodnu neravnotežu. U novijim istraživanjima nameće se važnost očinstva, ne samo kao pozitivni odgojni utjecaj na dijete (Maleš, 1999), već kao potpora i partnerstvo majčinstvu te pokret prema rodnoj ravnopravnosti. U kontekstu demokratizacije obitelji, Giddens govori o roditeljstvu koje bi trebalo predstavljati *suroditeljstvo*, a odnosi se na ravnopravnost roditeljskih uloga i skrb za djecu kao glavnu zadaću obitelji. (Giddens, 1999)

Osim na roditeljske uloge, promjena tradicionalnih obiteljskih vrijednosti utjecala je i na razvijanje sociologije djetinjstva te se danas definira nova pozicija djeteta u društvu. Dijete zauzima centralnu ulogu u obitelji, a djetinjstvo postaje važna faza razvoja djeteta i područje socioloških istraživanja.

4.2. Nova paradigma djetinjstva i pozicija djeteta u društvu

„Mrežni je učinak da se obitelji počinju okretati oko djeteta na dosad neviđen način.“ (Honore, 2009, str. 29) Sociologija djetinjstva, i *nova paradigma djetinjstva*, naglašavaju tranziciju u shvaćanju djeteta kao objekta odgajanja odraslih (čovjek u malom), do aktivnog sudionika u društvenom svijetu. (Daly, 2008) Dijete je stavljeno u središte obitelji, izašlo je iz inferiornog položaja, što definiraju i brojna međunarodna prava omogućena djeci svijeta. Također, sociolozi uočavaju prelazak „integriranog“ djetinjstva u novu dimenziju segregacije svijeta djeteta od odraslih, pa se usporedno s razvojem moderne obitelji, razvija i *dijete-centrični* diskurs funkcioniranja svakodnevnog života. (Milić, 2007) Roditeljstvu i odgoju djeteta se pristupa sa subjektivne perspektive djeteta. Nova paradigma djetinjstva definira djetinjstvo kao društveno-kulturni fenomen, odnosno kao socijalnu strukturu koja je u interakciji s drugim strukturama, vrednotama i ideologijama društva. (Milić, 2007)

Nekoliko generacija ranije, na djetinjstvo se nije gledalo jednako. U tradicionalnom pogledu, pojedinac je postajao što je trebao biti – nasljeđem ili drugim neizmjenjivim faktorima. (Dencik, 1989) Jedan od osnovnih momenata modernog, postmodernog odgajanja, su izrazite i brze promjene, te se modeli odgajanja vrlo brzo mijenjaju. Štoviše, teoretičari djetinjstva izriču da je u samo nekoliko generacija došlo do fundamentalnih promjena u skrbi za dijete i u njegovim iskustvima u djetinjstvu. U suvremenom društvu dolazi do većih sloboda u odnosima, ali i do neodređenosti i nejasnoća u ostvarivanju suvremenih uloga u obitelji. Pod utjecajem ubrzanih promjena, iskustva starijih generacija ne mogu se uzimati u obzir, te je došlo do potražnje za novim načinima ponašanja. (Dencik, 1989) Dakle, preispituje se osnovna funkcija roditeljstva – socijalizacija. Skromnost, poslušnost i pristojnost, dijete koje se vidi, a ne čuje, nisu vrline koje su značajne danas. (Inglehart, Baker, 2000) Tradicionalna ideja roditeljstva, prema kojoj su roditelji modeli i djeca trebaju ispasti nalik njima, gubi smisao. (Dencik, 1989) Nadalje, rastući materijali, socijalne i kulturne prilike modernih država daju novu dimenziju modernog djetinjstva. (Dencik, 1989) Upravo zbog tih promjena i nametanja novih zadataka i okoline, sociologija, ali i druge društvene znanosti, usredotočene su na uočavanje eventualnih proturječnosti i kritika suvremenog društva u terminima djetinjstva.

Gledajući moderni svijet u kojem prevladava tehnologija, elektronika i masovni mediji, teorija Talcotta Parsons o primarnoj socijalizaciji djeteta u obitelji je nedostatna jer postoje

novi čimbenici socijalizacije koji imaju značajan utjecaj na dijete. (Milić, 2007) Stoga se u stanju *potrošačkog društva* i zauzetosti majke i oca na poslu, otvara prostor za nove čimbenike socijalizacije – masovni mediji, internet ili ulica, a smanjuje se uloga temeljnih institucija društva kao što su obitelj, škola i crkva. (Nikodem, Aračić, 2005) U skladu s procesom individualizacije, osnovni model življenja postaje hedonizam, te dolazi do procesa infantilizacije kojim se produžava djetinjstvo pojedinaca, a proces socijalizacije postaje trenutno ispunjavanje želja, bez stvarnog učenja. (Nikodem, Aračić, 2005)

Sukladno tome, Carl Honore opisuje i definira suvremeno roditeljstvo i djetinjstvo terminima *hiperroditeljstvo* i *doba upravljanog djeteta*. (Honore, 2009) Pod pritiskom potrošačke kulture, masovnih medija, knjiga, web stranica, informatizacije i brojnih stručnjaka – koji u neku ruku izazivaju nesigurnost, ali i izrazito natjecateljski duh – roditeljstvo postaje težak zadatak, tzv. čežnja za „superdjetetom“. Na roditeljima je pritisak da iskoriste svaki atom potencijala djece, a roditeljstvo postaje sociološki eksperiment, projekt. (Honore, 2009) Iako je dijete danas centar svijeta, zajamčena su mu međunarodna prava, skrb i njega, „moderno djetinjstvo se čini neobično blijedo, natrpano akcijom, postignućima i potrošnjom, ali nekako prazno i lažno.“ (Honore, 2009, str. 20) Roditelji upravljaju djetetom u cilju vlastitog uspjeha, nastala je natjecateljska atmosfera uz najveću moguću zaštitu djeteta i smanjivanje svake mogućnosti rizika u njegovu životu. Takav pristup stvara pojedince koji nemaju poduzetan duh i vlastite ciljeve, što utječe na društvene vrijednosti jer djeca postaju teret i prikladnijom opcijom se čini život bez djeteta, čime i natalitet opada. (Honore, 2009) Također, takav pristup utječe i na društvenu solidarnost, a smjernica života postaje 'prvo ja'.

No, treba uzeti u obzir i promjene u odnosima, koje vode stvaranju demokratskog i tolerantnog društva, pa možemo spomenuti potrebu za novim vrijednostima u suvremenom odgoju djece. Brajša (1995) ističe osnovne ciljeve suvremenog roditeljstva: uključivanje djeteta u širi interpersonalni ekosustav, u zajednicu, u ljudsko društvo, uključivanje djeteta u interpersonalnu cirkularnost uže obitelji i šire društvene zajednice, odgoj djeteta za kvalitetne interpersonalne odnose, učenje djeteta kvalitetnoj interpersonalnoj komunikaciji, učenje djeteta interpersonalnom prilagođavanju. (Brajša, 1995, str. 193) Istraživanjima i novom pozicijom djeteta uočavaju se promjene u roditeljskim stilovima ponašanja i odnosu roditelj – dijete te se zagovaraju modeli koji najviše pogoduju djetetovom razvoju, ali i funkcioniranju roditelja. Ističe se model uzajamne prilagodbe u smislu međusobnog odnosa i utjecaja – kako roditelj utječe na dijete, tako i dijete na roditelja. (Daly, 2008; Uzelac, 2009) Također, sukladno globalnim promjenama i uspostavi demokratskih odnosa, psihologinja Diana

Baumrid ukazuje na tip roditeljskog ponašanja koji odgovara demokratskim odnosima u društvu. Prema Baumrid (1991), ustanovljeno je nekoliko stilova roditeljskog ponašanja: autoritarni (strog, krut), autoritativni (demokratski, dosljedni), permisivni (popustljivi) i zanemarujući (zapuštajući). (Alwin, 2004) „Samo autoritativni obrazac proizvodi kod djece samokontrolu, nezavisnost, samopouzdanje, zainteresiranost i kompetentnost.“ (Milić, 2007, str. 217) No, većina suvremenih istraživača i teoretičara obitelji slažu se da u ovom ubrzanom, potrošačkom društvu dominira stil roditeljske permisivnosti⁵ i konformistički pristup u odnosima s djecom. (Milić, 2007)

U ovom su pregledu uočena suprotstavljena mišljenja u svezi sa suvremenim roditeljstvom i djetinjstvom. S obzirom na velik broj rastućih promjena, mnogo raznolikosti u obitelji te sve većih zahtjeva koje roditeljima nameću specijalizirane institucije i masovni mediji, možemo govoriti o proturječnostima i rizicima suvremenog roditeljstva.

4.3. Proturječnosti suvremenog roditeljstva

Usmjerenost na međusobne odnose i individuu dala je novi pogled na važnost djetinjstva i zahtjeve roditelja te je utjecala na promjene u privatnoj sferi obitelji. Uz puno vanjskih utjecaja na dijete, roditelji se mogu dovesti u situaciju bespomoćnosti jer, zbog užurbanog društvenog razvoja, smatraju da nisu dovoljno čvrsti pripremiti dijete na svijet koji se tako brzo mijenja. (Milić, 2007) S obzirom da se roditeljstvo čini kao sve teži zadatak, dolazimo do paradoksa suvremenog društva – raste zanimanje, suosjećanje i briga za dijete, uz razvijanje raznih načina povećanja plodnosti, a opada broj rođene djece. (Uzelac, 2009)

U svojim sociološkim istraživanjima i proučavanju suvremene obitelji i roditeljstva, autorica Milić (2007) ističe četiri situacije koje možemo shvatiti kao proturječnosti suvremenog roditeljstva:

1) Roditeljstvo između moći i bespomoćnosti – budući da vlada ideologija „sve za djecu“, roditelji su u suvremenom društvu sa svih strana zatrpani preporukama, savjetima i uputstvima, te dolazi do osjećaja bespomoćnosti zbog suočavanja s društvenim agensima.

2) Između individualizacije i „profesionalizacije“ – roditeljstvo čini samo jedan segment u mreži socijalnih institucija koje također sudjeluju u odgajanju djece (škola, medicinske institucije, crkva, pravne institucije, masovni mediji...). Pod utjecajem ovih

⁵ Permisivni stil ponašanja roditelja – nedirektivni roditelji, više osjetljivi nego zahtjevajući. Blaži, ne zahtijevaju zrelo ponašanje te nastoje izbjeći sukobe. (Baumrid, 1989, 1991; prema Alwin, 2004)

vanjskih faktora može se dogoditi da se neki roditelji ne uspiju prilagoditi društvenim očekivanjima. Oni žele kroz roditeljstvo doživjeti vlastitu samorealizaciju i zadovoljstvo.

3) Između represije i tolerancije – kao nastavak vanjskih utjecaja, roditelji se mogu naći u dilemi na koji način djelovati te koliko i kako tolerirati ponašanje djeteta.

4) Između romantične ideologije samoostvarenja i žrtvovanja – može doći do konflikta između očekivanja roditelja, koja mogu biti preuveličana, i ograničenja koja im se postavljaju, pa mogu svoj odnos prema djeci shvatiti kao stalnu napetost, pregovaranje, ucjenjivanje, dogovaranje, a sve u svrhu prilagođavanja demokratskom društvu, pri čemu zadovoljstvo roditeljstva nestaje. (Milić, 2007, str. 189)

Elkind (1994) u promatranju društvenih promjena i transformacija obitelji, govori o obiteljskoj neravnoteži. Nakon promjena u 18. i 19. st., dolazi do razdoblja *stare moderne obiteljske neravnoteže* u kojoj je cilj zadovoljavanje potreba djece što, kako ističe Elkind, dovodi do prezaštićene djece. Kao nastavak istog, 20. stoljeće dovodi do nastanka *postmoderne neravnoteže* – cilj je zadovoljenje potreba roditelja koji su sve zaposleniji te sa sve više mogućnosti i u profesionalnom i osobnom smislu, popustljiviji, nejasni i lako promjenjivi u svojim vrijednostima i granicama. (Elkind, 1994)

Možemo zaključiti da suvremeno društvo donosi brojne izazove sadašnjim i budućim roditeljima te da se sami zadaci roditeljstva mijenjaju. Nadalje, jedna od osnovnih značajki suvremenog društva je aktivno sudjelovanje žena na tržištu rada, što dovodi do modela oba hranitelja obitelji. Navedeno predstavlja jedan od većih izazova roditeljstvu te je kao takvo sljedeći sociološki aspekt suvremenog roditeljstva.

4.4. Usklađivanje vanjskog rada i roditeljske uloge

Na važnost istraživanja ovog problema, utjecao je trend zapošljavanja žena izvan obitelji te Bronfenrennerova ekološka teorija koja upozorava na utjecaj šireg konteksta na roditeljske uloge. Također, u većini današnjih razvijenih zemalja karakteristična je zaposlenost oba roditelja. (Puljiz, Bouillet, 2003) Utjecaj zaposlenosti i rada izvan kuće vidljiv je u redefiniranju roditeljskih uloga, a posebno je značajan sukob rad-obitelj – prvo kod zaposlenih majki, ali promjenom uloga i kod očeva. (Čudina-Obradović, Obradović, 2000) Sukob se očituje u nezadovoljstvu osobe radnim i obiteljskim okruženjem, koji se može odraziti na psihičko i fizičko zdravlje pojedinca, ali i na obitelj te radnu organizaciju. (Dobrotić, Lajkija, 2009)

„Cjelokupan razvoj istraživanja radno-obiteljskog sučelja možemo promatrati kao posljedicu i prateću pojavu promjena tehnologije i organizacije rada u zemljama razvijenog Zapada, koje su se dogodile u tri posljednja desetljeća.“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2000, str. 132) Mišljenja i pojedinačne situacije se u ovom pitanju razlikuju, a činjenica da suvremeno društvo i razvoj tehnologije stvara nove modele kojima se može integrirati rad i obitelj, tj. dovesti do brisanja njihovih granica, nije opet garancija zadovoljstva. (Čudina-Obradović, Obradović, 2000)

Neki rezultati istraživanja ukazuju da prezaposlenost roditelja i sukob profesionalnih i osobnih uloga može dovesti do promijenjenih odnosa u braku ili odnosu s djecom te ističu negativne aspekte utjecaja rada na roditeljstvo. Zbog zaposlenosti, roditelji imaju manje vremena za obavljanje roditeljskih uloga, te vrijeme koje provode zajedno pokušavaju iskoristiti sa što manje konflikata. (Dencik, 1989) Kako bi razumjeli dijete, pregovaraju s njim, a „stvara se odnos u kojem dijete dobiva što poželji“. (Dencik, 1989, str. 170) Ovdje se radi o spomenutom permisivnom stilu ponašanja roditelja. Čudina-Obradović i Obradović (2000, 2006) iznose sljedeće negativne aspekte zaposlenja na roditeljstvo, temeljene na istraživanjima: zaposlenim ženama vlastita djeca ne predstavljaju središnju životnu vrijednost (Jones i Brayfield, 1997, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2000) pa će se rjeđe odlučiti na rađanje djece; neadekvatne institucije poput jaslica ili vrtića te nedovoljna uključenost oca (Silverstein, 1991); neegalitarna raspodjela kućanskih obaveza (Duxbury i Higgins, 1991.; Kluwer i sur., 1996.), a osobito ženin doživljaj nepravdnosti te raspodjele (Greenstein, 1996.; Kluwer i sur., 1997; prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006)

S druge strane, istraživanja su pokazala i brojne pozitivne posljedice koje suvremeni trend zapošljavanja ima na bračne odnose, obitelj (npr. ekonomska moć) te odgojnu okolinu. (Čudina-Obradović, Obradović, 2000) „Zaposlene žene osjećaju da imaju veću kontrolu nad svojim životom, imaju veće samopouzdanje, kompetentnije su i imaju veću ekonomsku sigurnost. Sve to posredno utječe na bolju kvalitetu njihova partnerstva i roditeljstva.“ (Svilar Blažinić, 2014, str. 27) Otac ima veću mogućnost uključiti se u odgoj djece, što povećava bliskost sa ženom i djecom. (Brayfield, 1995; prema Čudina-Obradović, Obradović, 2000) To pak može voditi manje tradicionalnoj podjeli poslova u kućanstvu. U svakodnevnom odgoju, podjednaka uključenost majke i oca u životu djeteta te njihova zaposlenost, nametnut će manje stereotipa o spolnim/rodnim ulogama. (Svilar Blažinić, 2014) Također, u nezaobilaznoj potrošačkoj odrednici moderne obitelji, kao strukturi suvremenog društva, rad služi tome da zadovoljava sve potrebe obitelji. (Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003)

Uz pitanja usklađivanja radne i obiteljske uloge, posebno su vezane mjere obiteljske politike, koje nastoje da se na tržištu rada osigura kontekst koji je *prijateljski prema obitelji*. (Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003; Puljiz, Bouillet, 2003) Načela obiteljske politike te međunarodne organizacije bave se ovim problemom i nastoje ga prevladati tzv. *rekoncilijacijom rada i obitelji*. (Puljiz, Bouillet, 2003) Rekoncilijacija rada i obitelji su mjere koje se odnose na promjenu i usklađivanje odnosa između rada, skrbi, obitelji, lokalne zajednice i društva u cjelini. (European Commission, 1997, prema Puljiz, Bouillet, 2003). Rekoncilijacija rada i obitelji definira kako bi obiteljska politika trebala raditi na tome da se zakonodavstvo i tržište rada prilagođavaju potrebama obitelji i roditeljstva. To se odnosi na olakšavanje ulaska i izlaska roditelja na tržište rada, u obliku porodnih i roditeljskih dopusta, skraćenog radnog vremena, fleksibilnih oblika zaposlenosti te institucionalne skrbi za djecu, koji bi na neki način olakšali usklađivanje rada i roditeljstva. (Puljiz, Bouillet, 2003; Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003)

Što se tiče obiteljske politike u Hrvatskoj, brojnim zakonima osigurana su prava majkama i očevima u kontekstu usklađivanja rada i roditeljstva. Možemo istaknuti *Zakon o radu* (2014), kojim su osigurana prava roditeljima: zabrana nejednakog postupanja prema trudnicama (čl.31); zabrana otkaza (čl.34); omogućena stanka za dojenje i skraćeno radno vrijeme (čl.32) te pravo na roditeljski ili posvojiteljski dopust (čl. 35). (<http://www.zakon.hr/z/307/Zakon-o-radu>, NN 93/14)

Kao posljedica patrijarhalnog obrasca obitelji i položaja majke, obilježen je položaj žene u društvu, ali i na tržištu rada. Žene su u nepovoljnijem položaju na tržištu rada. (Puljiz, Bouillet, 2003) Na pitanje u kolikoj mjeri je došlo do ravnopravnog položaja oca i majke, osvrnuti ćemo se u sljedećem poglavlju diplomskog rada. „Novi ekonomski modeli rada koji su uvjetovali promjene radnih i životnih uvjeta nisu nadomjestili deficit brige, njege i skrbi za koju su u tradicionalnom modelu bile zadužene žene unutar kuće, tako da se danas, sve veći broj kućanstava dvostrukih i jednostrukih zarada međusobno natječu kako bi pronašli novi oblik zadovoljavajuće formule za rješavanje kombinacije plaćenog posla i potrebe za skrb o djeci i starijim članovima obitelji.“ (Galić, 2011, str. 35)

4.5. Utjecaj ekonomskog pritiska na roditeljstvo

Roditeljstvo je neraskidivo povezano sa širim društvenim okruženjem, pa se među utjecajnim čimbenicima nalaze i gospodarske (ne)prilike, financijski i stambeni problemi, nezaposlenost... (Ljubetić, Reić Ercegovac, 2010) S obzirom da suvremeno društvo karakterizira globalna ekonomska kriza, koja se pojavila još 2007. godine, ali službeno započela 2009. (Šimić, 2011), smatramo da je važno istaknuti i ovaj sociološki aspekt suvremenog roditeljstva.

Mnoga istraživanja pokazuju da navedeni čimbenici vezani uz ekonomske pritiske mogu, u obliku ekonomskog ili obiteljskog stresa, negativno djelovati na razne aspekte života: roditeljsko ponašanje, odnose roditelj – dijete, na doživljaj i kvalitetu roditeljstva i na sam razvoj djece. (Ljubetić, Reić Ercegovac, 2010; Čudina-Obradović, Obradović, 2006) Ekonomski pritisak i utjecaj se ponajprije odnosi na siromaštvo, nezaposlenost i stambene nesigurnosti te ćemo ih u tom kontekstu sagledati.

Nezaposlenost ili opasnost od nezaposlenosti mogu utjecati na doživljaj roditeljstva, tako da dolazi do oklijevanja u donošenju odluke o rađanju, unutarobiteljskim sukobima, odgađanju ulaska u brak i sl. (Puljiz, Bouillet, 2003) Siromaštvo utječe na roditelje promjenom njihova vrijednosnog sustava, a time i na odnose s djecom, odnosno stil roditeljskog ponašanja. Hooper i sur. (2007) ističu da siromaštvo umanjuje energiju za aktivno participiranje roditelja u svakodnevnim aktivnostima i odgoju djeteta te utječe na kreiranje stilova ponašanja koji vode autoritarnom i permisivnom. (Hooper i sur., 2007) „Pojačana razdražljivost i međusobno neprijateljstvo remeti bračne odnose, pa roditelji postaju nedostupni djeci, strogi su i grubi te kažnjavaju djecu.“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 301) Uz veću mogućnost majčine depresije i tjeskobe, djeca su sklonija problemima u ponašanju. (Hooper i sur., 2007) Ajduković i Rajter (2014) pak ekonomski pritisak i stres povezuju s rasprostranjenim društvenim problemom – nasiljem nad djecom u obitelji. Problemi vezani uz siromaštvo, nezaposlenost i neodgovarajuće uvjete stanovanja stvaraju odnose koji mogu biti visokorizični za nasilje nad djecom. Primjerice, ekonomski pritisak može dovesti do većeg osjećaja bespomoćnosti oca koji vodi strožem načinu odgoja, odnosno nasilnim metodama. (Ajduković, Rajter, 2014) Također, za razliku od navedenih proturječnosti u obliku hiperroditeljstva i profesionalizacije roditeljstva u vidu zahtjevnih roditelja, sociolozi u kontekstu siromašnih obitelji uvode pojam *socijalne isključenosti*. „Taj

se pojam odnosi na nemogućnost sudjelovanja u materijalnim i kulturnim dobrima koje nudi suvremeni život...” (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 301)

Nadalje, istaknule bismo posebno osjetljivu skupinu po pitanju ekonomskog pritiska – jednoroditeljske obitelji. Na temelju prikazanog, broj jednoroditeljskih obitelji se povećava i definira kao opći trend, ne samo u zapadnim zemljama, već i postsocijalističkim. (Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003) Roditelj u ovim obiteljima je većinom majka te se takve obitelji vežu uz pojavu dva suvremena procesa – *feminizacija* i *infantilizacija siromaštva*. Vjerojatno i kao posljedica stereotipizacije spolova i žena na tržištu rada, feminizacija siromaštva odnosi se na činjenicu kako je veća mogućnost da žene budu siromašne, što usporedno utječe i na infantilizaciju siromaštva – sve veći broj siromašne djece u sklopu jednoroditeljskih obitelji. (Raboteg-Šarić, Pećnik, Josipović, 2003)

Možemo zaključiti da se ekonomski pritisak u obitelji ispoljava u obliku ekonomskog stresa koji utječe na roditeljski stil ponašanja, smanjuje kvalitetu roditeljstva te remeti odnose, dok drugi čimbenici siromaštva utječu na nemogućnosti praćenja suvremenih životnih stilova.

5. Suvremene roditeljske uloge i rodna podjela rada u obitelji

Sociološki važno pitanje u promatranju društvenih odnosa jest rodno/spolna neravnopravnost te položaj žene u društvu. Smatramo da je to neraskidivo povezano s roditeljskim ulogama i temeljima obitelji. Naime, obitelj je temeljna institucija društva, a prema svojoj socijalizacijskoj funkciji – ona je institucija odgoja pojedinaca, priprema za ulazak u društvo te osnova prenošenja vrijednosti i običaja. Zbog dugogodišnjih položaja majke kao podređene i na usluzi mužu i djeci u okviru patrijarhalne obitelji, obitelj se promatra kao korijen rodne i spolne neravnopravnosti. (Galić, 2006) Zato smatramo i zanimljivim prikazati ovu temu u kontekstu suvremenog roditeljstva i roditeljskih uloga.

Podjela rada u obitelji promatra se kao društveno relevantan problem porastom interesa za društveni, ekonomski i obiteljski položaj žene, utjecaj drugog vala feminizma i promjena očekivanja ljudi glede braka. (Topolčić, 2001) Tradicionalni pogled smo istaknuli – majčina uloga je briga o djeci, a očeva je hraniti i zaraditi. U suvremenim obiteljima dvostrukih hranitelja i većeg broja jednoroditeljskih obitelji može doći do problema raspodjele tzv. neplaćenog obiteljskog (roditeljskog) rada. (Čudina-Obradović, Obradović, 2006) Štoviše, dovodi se i u opasnost kvalitetno roditeljstvo. Roditeljska uloga prvenstveno obuhvaća poslove vezane uz djecu, skrb i brigu, ali smatramo da je neraskidivo povezana s ostalim kućanskim poslovima koji označavaju podjelu rada unutar obitelji.

5.1. Novi trendovi u majčinstvu i očinstvu

Industrijalizacijom, procesima modernizacije i individualizacije nestaje instrumentalna funkcija obitelji, ali raste njezina afektivna (ekspresivna) uloga. (Maleš, 1999) Zbog zaposlenosti obaju roditelja, majčina se uloga u kućanstvu može smanjiti, a otac može više prisustvovati u odgoju i skrbi za dijete. Suvremena istraživanja unutar društvenih znanosti daju rezultate koji pokazuju kako su i majka i otac jednako važni za djetetov razvoj, dok se u tradicionalnim obiteljima smatralo da je očeva uloga u razvoju djeteta manje važna od majčine uloge kojoj je pripadala cjelokupna zadaća skrbi i odgoja djeteta. (Maleš, 1999)

Zaposlenjem majke izvan kuće pojavila se potreba za novim funkcioniranjem obitelji te značajne promjene doživljava očinstvo. Gube se neki od tradicionalnih obrazaca očinskih funkcija: prenošenje društvenog statusa; otac kao model za postignuće u vanjskom svijetu; instrumentalni hranitelj obitelji; bespogovoran autoritet te nestaje model „odsutnog oca“ prema kojem nije nužna njegova fizička prisutnost. (Milić, 2007) U suvremenom

roditeljstvu očinstvo dobiva nove dimenzije i karakteristike. „Od tradicionalne uloge oca u obitelji ostala je još samo autoritarna maska koja se formalno drži, ali zapravo sa sve manje moći, ali i volje oca da se drži takvog obrasca svoje očinske uloge.“ (Milić, 2007, str. 187) Autorica Milić (2007) koristi paradigmu *novog očinstva* kojom definira osnovne karakteristike suvremene roditeljske uloge oca: dolazi do spajanja uloga oca i majke, tj. izgradnje *androgenog oca*, što se odnosi na veću afektivnu prisnost i bliskost, privrženost i prijateljstvo te provođenje više slobodnog vremena s djecom. (Milić, 2007) Nadalje, suvremeno očinstvo „naglašava važnost izražavanja topline i emocija, iskazivanje zaštite, brige i zanimanja za djetetovo zdravlje, napredak i uspješnost u školskoj i socijalnoj kompetenciji“. (Čudina-Obradović, Obradović, 2003, str. 49)

Sukladno transformaciji moderne obitelji, kritičari suvremeno očinstvo opisuju pojmom *erozije očinstva*; s jedne strane, zbog opadanja autoriteta gubljenjem njihove instrumentalne hraniteljske funkcije, a s druge strane, zbog sve većeg broja jednoroditeljskih obitelji s majkom. (Bimbi, 1991, prema Milić, 2007) Za razliku od tradicionalno-patrijarhalnog obrasca roditeljstva, danas se termin odsutni otac odnosi na sve veći broj očeva koji zbog razdvojenog života ili razvoda, neredovito ili uopće ne komuniciraju s djecom. (Giddens, 2007) Po pitanju utjecaja na dijete, rezultati istraživanja ukazuju da je očeva skrb povezana s intelektualnim i emocionalnim kompetencijama, a odsutnost oca može utjecati na proces socijalizacije kod djece (kriminalno ponašanje i problemi u ponašanju, teškoće u kontaktima s vršnjacima...). (Maleš, 1999)

Očinstvo se dugo smatralo superiornim zbog socio-kulturne uloge oca, dok se majčinstvo promatralo kao biološka predodređenost žene i ženskog spola. Iz tog razloga je dolazilo do izjednačavanja majčinstva i roditeljstva, a uloga majke proglašena je univerzalnom društvenom funkcijom žene koja je veže uz obitelj i time definira njezinu društvenu poziciju. (Galić, 2006) U navedenome vidimo korijene stereotipizacije spolova/rodova te održanje patrijarhalnih odnosa u obitelji. Danas, kao značajka suvremenog majčinstva, naglašava se socio-kulturna uloga majke te je ona prepoznata kao temelj razvoja društvene ličnosti djeteta, ali je i dalje ženi nametnuta društvena i moralna obaveza *biti najbolja majka*, kao društveni ideal. (Milić, 2007) Nadalje, feminističkim pokretima i ostalim procesima modernizacije, ženi je osigurano pravo na slobodni izbor i odlučivanje. Nova reproduktivna prava i tehnologije omogućuju joj zamjenu biološkog majčinstva, a kao posljedica intenzivnog zaposlenja majki, razvila se razgranata mreža društvenih institucija skrbi za dijete. (Milić, 2007) Međutim, još uvijek snažna povezanost žena uz tradicionalni

koncept majčinstva može se vidjeti u reproduktivnim pravima koja su pod društvenom prismotrom, kao i u otežavajućim okolnostima po pitanjima kontracepcije, pobačaja, (ne)plodnosti te potpomognute metode oplodnje. (Galić, 2006) Po pitanju pobačaja možemo uočiti suvremene promjene – dolazi do podjele na *pro-life* i *pro-choice* alternative⁶, koje dovode do preispitivanja i konačnog odbacivanja majčinstva koje je ženama oduvijek servirano, smatra Milić (2007). Također, nazočnost majki na tržištu rada danas je opće prihvaćeno, ali se postavlja pitanje kako radnu ulogu majke uskladiti s drugim ulogama, s obzirom da ulogu žene čini – kućanica, radnica na tržištu rada i majka.

Novi trendovi majčinstva i očinstva upućuju na promjene uloga nastale zbog emancipacije žena, njihova zapošljavanja i promjene položaja majke. Uloga oca emancipira se od instrumentalnog hranitelja obitelji, kao i uloga majke od kućanice. Dakle, dolazi i do zamjena uloga. Također, suvremeno majčinstvo i očinstvo podložni su promjenama i razgranatosti oblika koji su posljedica suvremenih demografskih i društvenih pomaka, osobito u zapadnoj kulturi. (Čudina-Obradović, Obradović, 2003) Analogno promjenama, suvremeno roditeljstvo teži „ravnopravnom roditeljskom partnerstvu“. (Deutsch, 2001, prema Čudina-Obradović, Obradović, 2003)

5.2. Roditeljstvo kao ravnopravno partnerstvo?

Demokratizacija zapadnih društava dovodi do promijenjenih odnosa roditelj – dijete, ali i bračnih uloga, što rezultira sve češćim označavanjem roditeljskih uloga kao ravnopravnog partnerstva. Čudina-Obradović i Obradović (2006) pod tom sintagmom podrazumijevaju roditelje koji „odbijaju tradicionalne društvene pritiske, uvriježene stereotipe očinstva i majčinstva te rodno podijeljene radne uloge u kući i izvan nje.“ (Čudina Obradović, Obradović, 2006, str. 264) Ravnopravni roditelji se trebaju dogovorom prilagođavati i odlučivati o podjeli poslova oko djece, prema načelu svrsishodnosti, ekonomičnosti i pravedne raspodjele napora i vremena, a ne prema načelu muških i ženskih poslova, majčinih i očevih zadataka. (Giddens, 2005) Prema Giddensu, demokratizacija obitelji treba voditi temeljnoj promjeni – jednakosti među spolovima te je iz tog razloga nemoguć i neželjen povratak obrascu tradicionalne obitelji. (Giddens, 2005)

No, treba uzeti u obzir činjenicu da je patrijarhalni model najveći uzrok neravnopravnih rodničkih odnosa u društvu (Šimić, 2011), te da dominantnost toga tipa pokazuje

⁶ „pro-life“ alternativa – zabrana pobačaja
„pro-choice“ alternativa – pravo na izbor (Milić, 2007)

prisutnost neravnopravnosti. Istraživači i teoretičari roditeljskih uloga i podjele poslova u obitelji iznose različite rezultate kojima ukazuju na neravnopravnosti u roditeljskim ulogama. Feminističke sociologinje istraživanjima su prikazale da žene i dalje snose veću odgovornost za kućanske poslove te imaju manje slobodnog vremena od muškaraca, iako je danas zaposlenost žena veća nego ikada. (Gershuny et al, 1994; Hochschild, 1989; Sullivan, 1997, prema Giddens, 2007) Milić (2007) ističe da sve dok je vladajuća ideologija i obilježje društvenih odnosa stereotipizacija rodova/poslova, odnosno da je žena specijalizirana za ulogu majke i kućanice, a otac hranitelj, ne može se govoriti o jednakosti partnera, a ni o jednakoj raspodjeli moći u obitelji.

Dakle, uočene su velike strukturne promjene u podjeli rada izvan kućanstva, npr. broj tradicionalnih obitelji u kojima je muškarac jedini hranitelj u SAD-u je pao na ispod 15% svih obitelji. (Wilkie, 1991, prema Topolčić, 2001) Što se tiče podjele rada između roditelja, feministički pokreti i nastojanja nisu doveli do jednake podjele odgovornosti majke i oca za brigu oko djece. (Topolčić, 2001; Jugović, Kamenov, 2011) Štoviše, žene su u današnjem društvu suočene s dvostrukom opterećenošću, vanjskim radom i obavezama u kućanstvu i oko djece, što se u literaturi definira kao njihova „druga smjena“. (Hochschild, 1990, prema Topolčić, 2001) Hochschild ovim terminom definira da majka nakon službenog radnog dana izvan kućanstva odrađuje dodatne sate kućnog rada, što dovodi do zastoja u revoluciji za žene. (Giddens, 2007) No, puno je faktora koji mogu utjecati na raspodjelu poslova u kućanstvu između muškarca i žene, ponajprije ono ovisi o vrijednostima pojedinaca – što za njih označava dobro roditeljstvo, u smislu da žena može održavati kućanstvo urednim i bolje brinuti za djecu. (Dribe, Stanfors, 2009) U modernim uvjetima, došlo je do promjena u ovom pogledu. Sljedeći faktor može biti status karijere i vanjskog posla oba roditelja – ako majka ima naprednu karijeru, donosi više u obitelj, ona može „pregovarati“ i na taj način smanjiti svoje obaveze u kućanstvu. (Dribe, Stanfors, 2009)

Međunarodno istraživanje ukazuje na to da očevi provode manje od jednog sata u samostalnoj brizi za djecu, dok majke 5,2 do 10,7 sati. (Owen, 1995, prema Jugović, Kamenov, 2011) Iako je povećana participacija očeva u skrbi i brizi za djecu, osim u količini vremena, postoji razlika i u načinu na koje roditelji provode vrijeme s djetetom. Veća participacija očeva odnosi se samo na neke aktivnosti – igra s djetetom, u kojoj oba partnera podjednako sudjeluju, vode dijete u šetnju, pomažu u učenju i hrane, ali isto istraživanje ističe kako obavljanje kućanskih obaveza pripada majci. (Tomić-Koludrović i Kunac, 1999; prema Topolčić, 2001) Stoga, i dalje postoji rodna segregiranost. Nadalje, u Hrvatskoj, žene i dalje

obavljaju tradicionalne ženske dužnosti – mijenjanje pelena, kupnje odjeća, ali i nekadašnje očeve obaveze, npr. kažnjavanje djece, davanje đeparca. (Jugović, 2004; prema Jugović, Kamenov, 2011)

Možemo zaključiti da unatoč velikim društvenim promjenama, promjene u stavovima idu nešto sporije te su rodne razlike i dalje prisutne. Povećana je očeva ekspresivna uloga i utvrđen je utjecaj očevog provođenja vremena s djecom na intelektualni i emocionalni razvoj djeteta, ali istraživanja pokazuju da su žene odgovorne za većinu kućanskih poslova i brigu oko djece. (Topolčić, 2001; Dribe, Stanfors, 2009) I dalje je prisutna podjela rada, ali ne u mjeri kao prije 20-ak godina. Također, sukladno promjenama u društvu, veća je vjerojatnost da mladi roditelji zauzmu stavove vezane uz rodnu jednakost i budu skloniji ne tradicionalnim podjelama rada u obitelji, a vrijeme koje provode u kućanskim poslovima bude manje rodno specijalizirano. (Dribe, Stanfors, 2009)

6. Zaključak

U teorijskoj analizi roditeljstva suvremenog društva vidljive su promjene aspekata roditeljstva koje prate razvoj društva, a značajne su jer se odnose na osobne živote pojedinaca. Proučavanje roditeljstva spada u područje sociologije porodice, a u ubrzanom, suvremenom svijetu zapadnih kultura, uočljive su njegove pomalo nejasne i proturječne odrednice. Kao i po pitanju obitelji, teško je govoriti o univerzalnim terminima roditeljstva s obzirom na povijesne promjene, pojavu novih oblika i trendova te kontekste individualizacije i profesionalizacije koje nudi suvremeno društvo.

U terminima roditeljstva, uviđaju se pozitivni pomaci prema demokratizaciji odnosa, boljem položaju žene i djece u razvijenim zemljama, za razliku od patrijarhalnih obiteljskih obrazaca. Zatim, tu je i sve veći broj zaposlenih i ekonomski neovisnih majki, a sukladno promjenama, suvremena funkcija obitelji jača u smislu zadovoljavanja emocionalne potrebe, uz osiguranje socioekonomskih uvjeta za život.

No, prikazani rezultati istraživanja i teorijskih analiza ipak upućuju na to da zahtjevi suvremenog društva pred roditelje stavljaju zadatke koji roditeljstvo čine teškom ulogom. Tradicionalni model majke-kućanice i oca-hranitelja i dalje nije u potpunosti nestao, što upućuje na neravnopravnost položaja žene, majke u obitelji. U kombinaciji sa suvremenim rizicima – u obliku usklađivanja s vanjskim radom ili ekonomskog stresa – može doći do još težeg položaja. Demografski pokazatelji društva ukazuju na odbacivanje roditeljstva, sve manji broj obitelji s djecom, kasniju dob rađanja prvog djeteta, veći broj jednoroditeljskih obitelji i samačkih kućanstava i sl., što ukazuje na promjenu slike roditeljstva. Suvremeni trendovi roditeljstva utječu na društvo u cjelini, u kontekstu opadanja fertiliteta i nataliteta, pojave socijalnog steriliteta te feminizacije i infantilizacije siromaštva.

Daljnijim razvojem socijalne, odnosno, obiteljske politike, trebali bi se osigurati resursi za pomoć obiteljima, posebno jednoroditeljskim obiteljima, kojih je sve veći broj, ali i obratiti pažnja na lakše usklađivanje roditeljskih i ostalih obaveza. Također, ovaj rad nagoviješta da je potrebno daljnje sociološko proučavanje roditeljstva i djetinjstva, upravo zbog ubrzanih promjena društva i neprestanih mijenjanja pogleda na život. Roditeljstvo predstavlja kulturni proces odgoja budućih naraštaja koji razvijaju mišljenja, očekivanja i vrednote suvremenog društva, među koje spadaju i egalitarnost rodni uloga, promjena slike obiteljskog rada i, konačno, rušenje još uvijek održivog patrijarhalnog modela obitelji i tradicionalnih roditeljskih uloga.

Literatura

- 1) Abercrombie, N., Hill, S. i Turner, B. (2008) *Rječnik sociologije*. Zagreb : Naklada Jesenski i Turk.
- 2) Ajduković, M., Rajter, M. (2014) Obiteljski ekonomski stres kao čimbenik rizika za nasilne odgojne postupke i psihosocijalnu dobrobit djece. U: Brajša -Žganec, Lopižić, J., Penezić, Z. (ur.) *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- 3) Akrap, A. (1999) Demografska obilježja hrvatske obitelji. U: Čikeš, J. (ur.) *Obitelj u suvremenom društvu*. Zagreb. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- 4) Akrap, A., Čipin, I. (2006) *Socijalni sterilitet u Hrvatskoj: zašto smo neoženjeni i neudane*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- 5) Alwin, F. D. (2004) Parenting Practices. U: Scott, J., Treas, J., Richards, M. (ur.) *The Blackwell Companion to the Sociology of Families*. Oxford: Blackwell.
- 6) Baloban, J., Črpić, G. (2005) *Brak – institucija od koje se očekuje, a u koju se ne ulaže*. Zagreb : Golden Marketing, Tehnička knjiga.
- 7) Brajša, P. (1995) *Očevi, gdje ste?* Zagreb: Školske novine.
- 8) Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2000) Obitelj i zaposlenost izvan kuće: međusobno ometanje i/ili pomaganje, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 7, No. 2, str.131-145
- 9) Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003) Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti, *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 10, No. 1, str. 45-68
- 10) Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006) *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga
- 11) Daly, M. (2008) *Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- 12) Dencik, L. (1989) Growing Up in the Post-Modern Age: On the Child's situation in the Modern Family and on the Position of the Family in the Modern Welfare State. *Acta Sociologica*, 32, str. 155-180
- 13) Dex, S. (2004) Work and Families, U: Scott, J., Treas, J., Richards, M. (ur.) *The Blackwell Companion to the Sociology of Families*. Oxford: Blackwell.
- 14) Dobrotić, I., Laklija, M. (2009) Korelati sukoba obiteljskih i radnih obveza u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 16, No. 1, str. 45-63

- 15) Dribe, M., Stanfors, M. (2009) Does Parenthood Strengthen a Traditional Household Division of Labor? *Journal of Marriage and Family*, Vol. 71, No.1, str. 33 -45
- 16) Elkind, D. (1994) *Ties that stress : the new family imbalance*. Cambridge, London: Harvard University Press.
- 17) Galić, B. (2002) Moć i rod. *Revija za sociologiju*, Vol. 33, No. 3/4, str. 225-238
- 18) Galić, B. (2006) Stigma ili poštovanje? Reproductivni status žena u Hrvatskoj i šire. *Revija za sociologiju*, Vol. 37, No. 3/4, str. 149-164
- 19) Galić, B. (2011) Žene i rad u suvremenom društvu – značaj orodnjenog rada. *Sociologija i prostor*, Vol. 49, No. 1 (189), str. 25 - 48
- 20) Gelo, J., Akrap, A. Čipin, I. (2005) *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske: bilanca 20. stoljeća*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- 21) Giddens, A. (1999) *Treći put: Obnova socijaldemokracije*. Zagreb: Politička kultura.
- 22) Giddens, A. (2005) *Odbjegli svijet: Kako globalizacija oblikuje naše živote*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- 23) Giddens, A. (2007) *Sociologija*. Zagreb: Globus.
- 24) Haralambos, M., Holborn, M. (2002) *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
- 25) Honore, C. (2009) *Pod pritiskom: spašavanje djece od kulture hiperroditeljstva*. Zagreb: Algoritam.
- 26) Hooper, C., Gorin, S., Cabral, C., Dyson, C. (2007) *Living with hardship 27/7: the diverse experiences of families in poverty*. York: The Frank Buttle Trust. Dostupno na URL: <http://www.york.ac.uk/admin/presspr/features/hardship.pdf> (20.09.2015)
- 27) Inglehart, R., Baker, W.E. (2000) Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, Vol. 65, No.1, str. 19 - 51
- 28) Jugović, I., Kamenov, Ž. (2011) Rodna (ne)ravnopravnost i diskriminacija u obiteljskim odnosima. U: Kamenov, Ž., Galić, B. (ur.) *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Biblioteka ONA
- 29) Ljubetić, M. (2006). *Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu*. Dostupno na URL: http://www.ffst.hr/dokumenti/izdavastvo/predavanja/Ljubetic_022006.pdf (28.08.2015)
- 30) Ljubetić, M., Reić Ercegovac, I. (2010) Studentska percepcija obitelji i roditeljstva – kroskulturalna perspektiva. *Život i škola*, Vol. 56, No. 3, str. 35 - 56

- 31) Maleš, D. (1999) Uloga majke i oca u odgoju djeteta. U: Čikeš, J. (ur.) *Obitelj u suvremenom društvu*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
- 32) *Nacionalna obiteljska politika* (2003) Vlade Puljiz, Dejana Bouillet (ur.) Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- 33) Nikodem, K., Aračić, P. (2005) *Obitelj u transformaciji*. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.
- 34) Milić, A. (2007) *Sociologija porodice: kritika i izazovi*. Beograd : Čigoja štampa.
- 35) Penezić, Z., Lacković-Grgin, K. (2014). Tranzicija u roditeljstvo i promjene u obitelji. U: *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*, ur: Brajša-Žganec, A., Lopižić, J., Penezić, Z. Jastrebarsko: Naklada Slap
- 36) Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V. (2003) *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- 37) Puljiz, V. (1994) Socijalna politika i obitelj. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 1, No.3, str. 237 – 244
- 38) Svilar Blažinić, D. (2014) Partnerski odnosi, obitelj i roditeljstvo u suvremenom društvu. U: Brajša-Žganec, Lopižić, J., Penezić, Z. (ur.) *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- 39) Šimić, A. (2011) Rodna dihotomija distribucije nezaposlenosti za vrijeme ekonomske krize u Hrvatskoj, *Praktični menadžment*, Vol. 2, br. 3., str. 34-39
- 40) Topolčić, D. (2001) Muškarci to ne rade: rodno segregirana podjela rada u obitelji. *Društvena istraživanja*, Vol. 10, No. 4/5, str. 767-789
- 41) Uzelac, M. (2009) Roditeljstvo je danas ravnopravno partnerstvo. *Civilno društvo*, Vol. 6 , No.23, str. 58 - 61
- 42) Wagner Jakab, A. (2008) Obitelj – sustav dinamičnih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol 44, br. 2, str. 119-128
- 43) *Zakon. hr – pročišćeni tekstovi zakona*. Dostupno na: URL: <http://www.zakon.hr/> (27.09. 2015)

Sažetak

Obitelj i roditeljstvo su temeljne institucije društva. Procesi modernizacije, prevladavanje ideologije liberalizma i individualizacije utjecali su na promjene u vrijednosnim aspektima te pojavu raznolikih oblika obiteljskih i roditeljskih struktura. Karakteristika suvremenog društva je odbacivanje roditeljstva, manji broj obitelji s djecom, kasnije rođenje djeteta te veći broj jednoroditeljskih obitelji.

Novom paradigmom djetinjstva i pozicijom djeteta u društvu, roditeljstvo se u suvremenom društvu definira kao jedna od temeljnih, najodgovornijih, ali i najtežih društvenih uloga pojedinaca. Uzimajući u obzir užurbane promjene modernog/postmodernog svijeta, prevladavanje tehnologije, elektronike i masovnih medija, zatim naglašavanje individue i promjenu funkcija obitelji – pojavljuju se proturječnosti i socijalni rizici roditeljstva. U okviru je socijalne politike usmjeriti pažnju na usklađivanje vanjskog rada i roditeljske uloge, zaštitu u kontekstu utjecaja globalne ekonomske krize te u uspostavljanju rodno/spolne ravnopravnosti muškaraca i žena u društvu čiji je korijen u tradicionalnom, patrijarhalnom modelu roditeljstva.

Ključne riječi : *obitelj, roditeljstvo, suvremeno društvo, društvene promjene, roditeljske uloge*

Summary

Family and parenthood are the cornerstones of society. The processes of modernization, overcoming ideology of liberalism and individualization have influenced on the change in value aspects and the emergence of various forms of family structure and parenthood. The characteristic of modern society is rejecting parenthood, lesser number of families with children, later childbirth and increasing number of single-parent families.

New paradigm of childhood and the position of child in society define modern parenting as one of the fundamental, the most responsible, but also the most difficult social roles of individuals. Considering fast changes of modern world, overcoming technology, electronics and mass media, also the emphasis on the individual and the changing function of family – it appears to be contradictions and social risks of parenthood. The tasks of social politics are to focus attention on the harmonization of external work and parental roles, protection in the context of the global economic crisis and the establishment of gender equality which is rooted in traditional, patriarchal model of parenting.

Key words: *family, parenthood, modern society, social changes, parental roles*